

Luisteren we wel echt naar kinderen?

Hoi Marilene,

Hulpverleners zeggen geluisterd te hebben naar het door pleegouders mishandelde meisje in Vlaardingen. Maar het is hen niet gelukt om zodanig actie te ondernemen dat het meisje in veiliger vaarwater kon komen. Ik vraag me af: hoe kunnen we beter naar kinderen luisteren? In mijn werk heb ik vaak meegemaakt dat in een team een duidelijk 'niet pluis' gevoel aanwezig was met betrekking tot de veiligheid van een kind in de thuissituatie. De aandacht in het hulpverleningsproces ging daarna vooral uit naar de ouders. Om hen te overtuigen van zowel de schadelijke effecten van hun gedrag voor hun kind, als om hen te helpen ander opvoedgedrag te ontwikkelen. Ik merkte dat een kind al die tijd in de wachtstand stond, hopen op een betere band met de ouders. Met het kind werd vaak onvoldoende gesproken over de hele situatie, over eventuele

verbeteringen en over zijn of haar gevoelens. Zo kunnen belangrijke jaren voorbij gaan zonder dat er verbetering optreedt. Luisteren naar kinderen betekent volgens mij dat je zodanig met hen spreekt dat zij zich begrepen voelen. En dat je daarna in gesprek blijft over hun belevenissen thuis, over hun gevoelens en over het proces waar de ouders in zitten. Maar bovenal: dat je blijft praten met ouders en kind tegelijk en hen keer op keer zichtbaar maakt voor elkaar. Dat geldt ook voor de allerjongste kinderen.

Dan kan je ook verdere maatregelen nemen als het niet beter gaat thuis. Jeugdhulp is vaak: ouderhulp. Dan staat het kind in de kou. Herken jij dit?

Ha Paulien,

Wat een belangrijk pleidooi om met alle kinderen – ook de allerjongsten – in gesprek te gaan, en niet alleen met ouders! Ik denk dat we hier tegen een hardnekkige, diepgewortelde gewoonte aanlopen: in de praktijk praten we over kinderen, met volwassenen. Zelfs in

Marilene: Alleen door actief te luisteren – ook tussen de regels door – kunnen we recht doen aan wat kinderen ons proberen te zeggen

organisaties die 'Gezin' of 'Kind & Jeugd' op het bordje hebben staan zie ik deze reflex terug – in mezelf, bij supervisanten, in teams en beleid. Echt luisteren naar kinderen vraagt om een fundamenteel ander vertrekpunt. In onze geschiedenis worden kinderen zelden als volwaardige gesprekspartners behandeld. Ik hoor nog zeggen in mijn eigen jeugd: “Kinderen die vragen worden overgeslagen.” Het is pas sinds het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989) dat de stem van het kind internationaal als mensenrecht is erkend. Luisteren naar de stem van het kind is een daad van sociale rechtvaardigheid. Kinderen hebben geen stemrecht, weinig economische macht, en zijn afhankelijk van volwassenen. Net zoals andere gemarginaliseerde groepen in de geschiedenis betekent dit voor mij dat hun belangen onvolgende in beeld komen en meegewogen worden bij welke beslissing dan ook. Daarom pleiten pedagogen voor participatieve benaderingen: kinderen structureel betrekken bij besluitvorming via kinderraden, creatieve en non-verbale expressievormen in gesprekken, of participatief actieonderzoek in wetenschappelijk onderzoek – dubbel belangrijk voor kinderen die zich niet makkelijk (non)verbaal uiten.

Iedereen die met kinderen werkt zou zich regelmatig moeten afvragen: hoeveel ruimte geven wij werkelijk aan het kindperspectief? Hoe vaak betrekken we kinderen écht bij een behandelplan of beleidsbesluit? Want als ik eerlijk ben: kinderen zijn in de praktijk nog te vaak het vrolijk behang op de achtergrond. Ze spelen in het keukentje in de hoek terwijl wij met ouders afstemmen. Of ze kijken als dwergen tegen onze ontvangstbalies aan terwijl wij de volwassenen verwelkomen. Luisteren we echt? Vragen we hun mening? Ik besloot de 10-jarige die hier thuis rondloopt maar eens te vragen, want ja, eerst mijn eigen straatje schoon. “Wat denk je, worden kinderen gediscrimineerd?” Zijn antwoord was onomwonden: “Ja.”

Luisteren naar kinderen begint met ruimte maken: in tijd en aandacht, in (spel)taal, en in besluitvorming. In het licht van het pleegzorgschandaal is het leerpunt voor mij: een systeem dat structureel de stem van kinderen negeert, legitimeert onrecht en trauma. We hebben een paradigmaverschuiving nodig – richting beschermen mét participatie, waarin de stem van het kind niet optioneel is, maar structureel verweven met besluitvorming en dage-

lijks handelen. Ook de non-verbale taal hoort daarbij: ruimte voor spel, lezen van mimiek en het afstemmen op emotionele veiligheid, ook en juist bij baby's en peuters. Alleen door actief te luisteren – ook tussen de regels door – kunnen we recht doen aan wat kinderen ons proberen te zeggen.

Ha Marilene,

Mooi dat je betoogt dat we een (jong) kind echt mogen zien als een persoon zoals we zelf zijn. Ik kan er niet precies de vinger op leggen wanneer het in de ontwikkeling precies plaatsvindt, maar ergens in de weg van kind naar volwassene komt een knip die ons als volwassene afscheidt van het kind dat we waren. We kijken naar onze kindertijd, maar identificeren ons er niet echt meer mee. Daarmee komen tegelijkertijd alle kinderen meer op afstand te staan en raken we het kind kwijt dat een wezen is zoals wijzelf (Kuipers 2015). De paradigmaverschuiving betekent wat mij betreft dat we ook in onszelf die knip mogen helen. Een collega vroeg me laatst of ze een kind tegen haar zin toch mocht pushen om naar haar vader te gaan in een omgangsregeling. Toen ik vroeg wat zijzelf daarvan zou hebben gevonden in haar plaats, wist ze meteen het antwoord.

Een ander belangrijk punt in je betoog is, dat we echt met aandacht mét het kind mogen praten. Dat brengt veel met zich mee. Inderdaad een locatie die op kinderen is ingericht, maar ook dat je niet over het kind praat waar het kind bij is. Doe je dit wel, dan is het belangrijk om het kind bij het gesprek te betrekken. Dat direct bespreekbaar maken met het kind, is noodzakelijk voor het vertrouwen van het kind in de hulp. “Je moeder vertelt ...”

Paulien: Luisteren naar kinderen betekent dat je zodanig met hen spreekt dat zij zich begrepen voelen

“Ik denk dat jij misschien...” etc. Ook tegen een baby, mag je de vertaling maken. Bijvoorbeeld door in de kinderwagen te kijken en te zeggen: “Mamma vertelt me dat de bevalling zo naar was voor haar en voor jou. Ik ben benieuwd naar jullie verhaal”.

Praten met kinderen en naar hen luisteren, zal nog veel scholing van professionals behoeven denk ik. Want andere woorden en taal zijn aangewezen dan die in de opleiding worden aangeleerd. Diagnostische taal van het medisch denkmodel dat onze gedachten vult terwijl we luisteren, mag plaatsmaken voor woorden die uit het taaldomein van verlangens, gevoelens en (gezins-)relaties komen. Als een ouder vertelt dat het kind zo druk is, kan je dit aanhoren en bevragen vanuit de diagnostiek: zou er sprake zijn van ADHD? Vanuit een relationeel kader kan je kijken naar de functie van ‘druk-zijn’ in het gezin: wat wil het kind graag? Wie is er nog meer druk? In mijn opleiding heeft het praten met kinderen, het luisteren naar hun non-verbale en verbale communicatie, nooit voldoende aandacht gekregen. Het wordt tijd dat dit wel gebeurt!

—
Paulien Kuipers is GZ-psycholoog kind en jeugd, voormalig directeur van Kinderleven, adviseur, supervisor en opleider. Zij schreef het boek ‘Eerste hulp bij hechting’.

Marilene de Zeeuw is klinisch psycholoog, gespecialiseerd in de ontwikkeling van jonge kinderen en hun gezin. Ze werkt op de afdeling Medische Psychologie in het Ziekenhuis Rijnstate in Arnhem en bij IMH Nederland als Specialist Peripartum Infant Mental Health Behandelen.



REFERENTIES

United Nations. (1989). Convention on the Rights of the Child. United Nations Treaty Series, vol. 1577, p. 3. Geraadpleegd via www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child

Archard, D., & Macleod, C. M. (Eds.). (2002). The moral and political status of children. Oxford University Press.

Kuipers, P., Eerste hulp bij hechting (2015) Boom, Amsterdam

Stafford, L., Harkin, J., Rolfe, A., Burton, J., & Morley, C. (2021). Why having a voice is important to children who are involved in family support services. Child Abuse & Neglect

Roger Harts originele illustratie uit 1992 van de Ladder van Kinderparticipatie. Uit: Roger A. Hart, 1992. “Children’s Participation: From tokenism to citizenship,” Innocenti Essays no. 4 (1992).

